

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ ТА ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

GLOBALIZATION AND ISSUES OF RIGHTS PROTECTION OF CONSUMERS OF FINANCIAL SERVICES

В статті розглядаються теоретичні та практичні аспекти захисту прав споживачів фінансових послуг в умовах глобалізації. Розкрито головні характеристики фінансової глобалізації та їх вплив на сферу фінансових послуг. Визначено причини трансформації у регулюванні глобального ринку фінансових послуг на сучасному етапі. Обґрунтовано необхідність змін у регуляторній моделі фінансового ринку України.

This article deals with theoretical and practical aspects of rights protection of consumers of financial services under the conditions of globalization. Main characteristics of financial globalization and their influence on the sphere of financial services are disclosed. The reasons of transformation in the regulation of global market of financial services in the modern stage are determined. The necessity of changes in the regulator model of financial market of Ukraine is justified.

Ключові слова: глобалізація, фінансова послуга, ринок фінансових послуг, державне регулювання, споживач фінансових послуг.

Keywords: globalization, financial service, financial services market, state regulation, consumer of financial services.

В кінці XX – на початку XXI століття глобалізація перетворилася на ключове поняття, що характеризує політичний, соціальний та економічний розвиток. Внаслідок цього майже не залишилося економічних агентів, які б не відчували вплив глобалізаційних процесів – від індивідуумів до крупних транснаціональних корпорацій та держав. В той же час, слід об'єктивно визнати, що і самі характеристики глобалізації, і її вплив викликають неоднозначні оцінки серед науковців та практиків. Яскравий приклад таких протиріч – поява руху «антиглобалістів», які розглядають глобалізацію чи не як найбільш деструктивний фактор сьогодення.

Глобалізація є складним, поліструктурним явищем, яке вкрай

складно описати в рамках одного визначення. Проте, саме фінансова глобалізація найчастіше розглядається в якості яскравого прикладу взаємного проникнення в рамках глобального економічного середовища. За останні роки у фінансовій сфері відбулися масштабні зміни – і з точки зору фінансових інституцій, і з точки зору фінансових інструментів, і з позиції технологій. Такі зміни суттєво змінили принципи діяльності на фінансовому ринку взагалі, та на ринку фінансових послуг – зокрема. Як і у випадку з глобалізацією, їх наслідки є неоднозначними: з одного боку, полегшився доступ до фінансування для економічних агентів, розширилися можливості застосування

Сергій Бірюк
к.е.н., Член
Національної
комісії, що
здійснює
державне
регулювання
у сфері ринків
фінансових
послуг

Serhii Biriuk
PhD,
Commissioner
National
Commission
for the State
Regulation
of Financial
Services Markets

ФІНАНСОВІ ІНСТИТУТИ

різноманітних стратегій; з іншого – фінансова система часто «відривається» від потреб реального сектору, звідси виникають масштабні кризи, катастрофічні за своїми наслідками.

Як показує досвід, в таких умовах відбувається переоцінка ролі держави як регулятора економічних відносин, від дій якого в значній мірі залежить вихід з кризи та подальший розвиток ринку.

Питання фінансової глобалізації розглядалися в роботах І. Амеліної, Т. Базилевич, О. Білоруса, А. Гальчинського, І. Д'яконова, І. Кириленка, В. Кременя, Д. Лук'яненка, Є. Панченка, В. Смаль, А. Чухна, Б. Яценка та ін.. В свою чергу, проблематика захисту прав інвесторів та споживачів фінансових послуг аналізувалася О. Виговським, О. Зельдіною, Д. Леоновим, В. Любімовим, О. Мозговим. В той же час, питання щодо впровадження оптимальних механізмів захисту прав споживачів фінансових послуг залишається відкритим і потребує подальших наукових розвідок.

Мета статті – обґрунтувати використання оптимальних механізмів державного регулювання прав споживачів фінансових послуг з врахуванням впливу фінансової глобалізації.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні вітчизняний фінансовий ринок в повній мірі відчуває наслідки політичних та економічних катаклізмів. Зрозуміло, що політична криза,

яка розпочалася восени 2013 року, втрата окремих територій, економічний тиск з боку Росії не могли не позначитися на фінансовій системі. В свою чергу, додатковим деструктивним фактором є макроекономічні тенденції, надії на виправлення яких пов'язані тільки з наступним роком.

Так, за даними Державної служби статистики України макроекономічна ситуація за 2014 рік в Україні характеризується [1]:

- падінням обсягу промислової продукції за перші три квартали порівняно з аналогічним періодом 2013 року на 8,6 %;

- зниженням капітальних інвестицій за півріччя на 17,6 %;

- зниженням валового внутрішнього продукту на за півріччя на 4,6 %;

- індекс споживчих цін становить 16,2 %.

В таких умовах складно розраховувати на збільшення інтересу з боку іноземних інвесторів до вітчизняної економіки, що і знаходить своє відображення у скороченні прямих іноземних інвестицій (ПІІ) в розрахунку на одну особу (рис. 1).

Як бачимо, у з початку поточного року вперше за тривалий період часу показник ПІІ в розрахунку на одну особу скоротився до 1164,1 дол. США, що цілком адекватно ситуації, коли з жовтня минулого року Україна є чи не головним «ньюсмейкером» не-

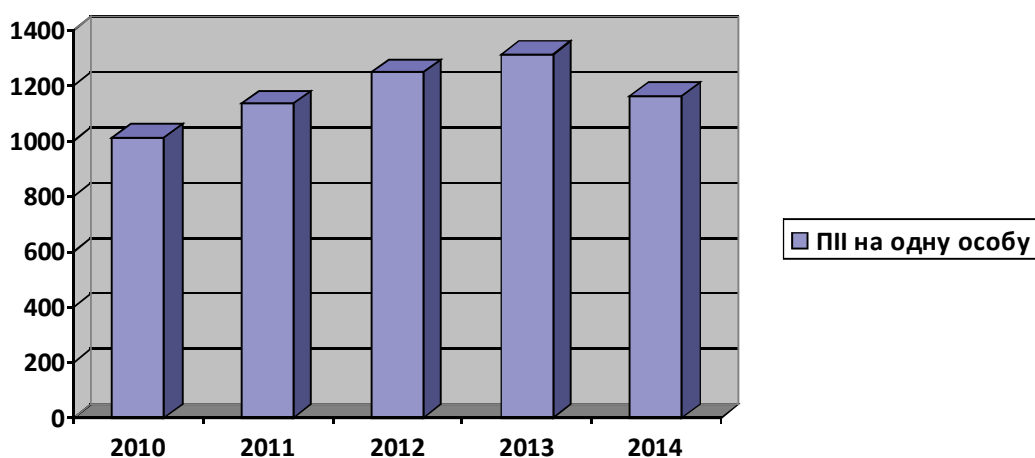

Рис. 1. Обсяг прямих іноземних інвестицій в розрахунку на одну особу у 2010-2014 рр., дол. США

Джерело: складено автором за даними Держслужби статистики [1].

гативних новин у світовому інформаційному просторі.

Невтішною є і ситуація на різних сегментах вітчизняного ринку фінансових послуг. Зокрема, суттєво погіршилася ситуація на ринку депозитних послуг – в умовах нестабільності вкладники втратили довіру до банківського сектору, що призвело до суттєвого уповільнення темпів розвитку депозитного сегменту. Звернемо увагу, що на цей час за даними Національного банку України в стадії ліквідації перебуває 21 банк, при цьому у 14 банків ліцензія була відкликана на протязі 2013-2014 рр.

В таких умовах постає питання про ефективність діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, адже постійно зростає як кількість банків, вкладникам яких здійснюються виплати, так і обсяги таких виплат. Якщо у 2009 році виплати здійснювалися вкладникам 9 банків, то на початок 2014 – вже 24 банків. В умовах кризи можна прогнозувати і збільшення обсягу виплат вкладникам.

Важливість цього питання є надзвичайною, адже за своїм фінансовим потенціалом банки суттєво переважають небанківські фінансові інституції в Україні, в свою чергу – депозитний ринок є домінуючим механізмом трансформації заощаджень (рис. 2).

Аналізуючи дані Рис. 2 зазначимо, що реальні масштаби стагнації

депозитного ринку є більш суттєвими, оскільки відбувся перерахунок частини депозитів у іноземній валюті в умовах девальвації гривні.

Певний «підтримуючим» фактором для фінансової системи є кредитна діяльність банків. Для абсолютної більшості суб'єктів господарювання в існуючих умовах кредитні ресурси є чи не єдиним доступним зовнішнім джерелом фінансування. За даними Держслужби статистики за I півріччя поточного року частка власних джерел підприємств та організацій у структурі капітальних інвестицій зросла до 72,2 %. Загалом, незважаючи на певне уповільнення темпів, ринок банківського кредитування демонструє в існуючих умовах позитивну динаміку (рис. 3).

Стагнація спостерігається і на більшості ринків послуг небанківських фінансових інститутів. Зокрема [3]:

- на страховому ринку: падіння кількості договорів за перше півріччя порівняно з аналогічним періодом склало 7,9 %, валові страхові премії знизилися на 23 %, припинили свою діяльність 15 страхових компаній;

- на ринку кредитної кооперації: кількість членів кредитних спілок зменшилася на 13 %, внески членів кредитних спілок на депозитні рахунки впали на 10,2 %, скорочення обсягів кредитування становило 14,9 %;

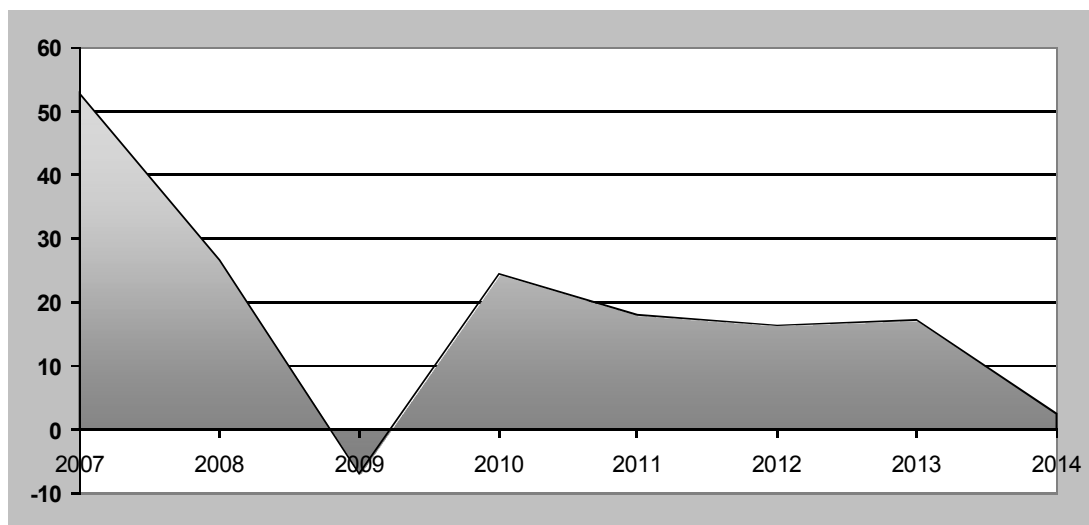

Рис. 2. Депозити, залучені депозитними корпораціями, % до попереднього року

Джерело: складено автором за даними НБУ [2].

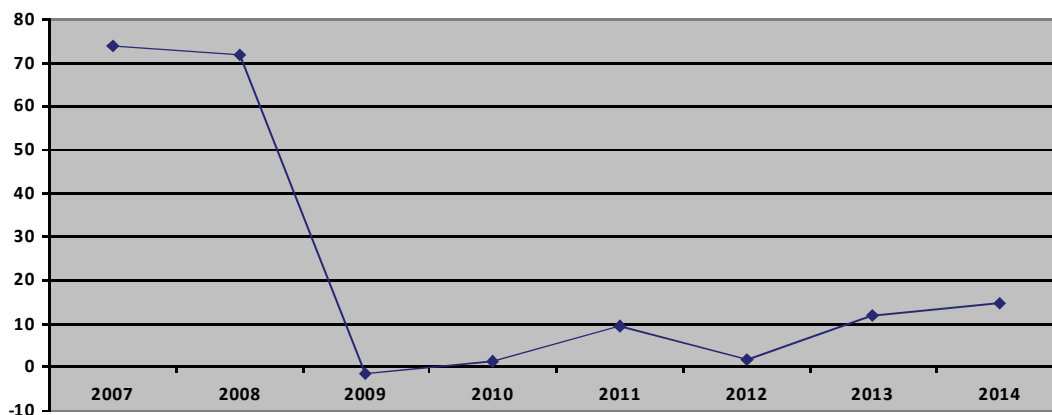

Рис. 3. Кредити, надані депозитними корпораціями, % до попереднього року

Джерело: складено автором за даними НБУ [2].

- на ринку недержавного пенсійного забезпечення: кількість укладених пенсійних контрактів зменшилася на 7,8 %.

Проекція наведених даних на короткострокову перспективу дає можливість зробити висновок, що Україні найближчим часом треба пройти складний шлях непростих та непопулярних економічних реформ. При цьому, одним із основних завдань нам видається створення ефективних механізмів залучення капіталів до реального сектору економіки з метою придбання новітніх технологій, технічного переозброєння провідних галузей і т.п. Слід визнати, що це завдання неможливо вирішити тільки за рахунок внутрішніх джерел – не-

обхідно суттєво покращити позиції України на глобальному фінансовому ринку. Протягом всього періоду незалежності держава намагалася вирішити проблему заощаджень домогосподарств, забезпечити їх трансформацію в інвестиційні ресурси.

Проте, слід визнати, що окрім ринку банківських депозитів, інших альтернатив у сфері індивідуального інвестування майже не створено, про що свідчать наступні дані (табл. 1).

Відповідно, тільки глобальний фінансовий ринок у коротко- та середньостроковій перспективі здатен забезпечити надходження необхідних фінансових ресурсів до вітчизняної економіки. Проте, для цього Україні необхідно досягти значного прогресу у

Таблиця 1

Окремі характеристики індивідуального інвестування в Україні

№ з.п.	Сегмент	Показник	Значення
1	Ринок депозитних послуг	Депозити фізичних осіб, млн. грн.	410 029
2	Ринок накопичувального пенсійного забезпечення	Пенсійні внески, млн. грн.	1 722,8
3	Ринок кредитної кооперації	Внески членів кредитних спілок на депозитні рахунки, млн. грн.	1171,5
4	Ринок послуг інститутів спільного інвестування	Частка фізичних осіб у вартості чистих активів ІСІ, %	5,61
5	Страховання життя	Обсяг валових страхових премій, млн. грн.	2476,7
6	Ринок цінних паперів	Номінальна вартість цінних паперів у власності фізичних осіб, млрд. грн.	4,5

Джерело: складено автором за даними НБУ [2], Нацкомфінпослуг [3], НКЦПФР [4], УАІБ [5].

сфері захисту прав споживачів фінансових послуг. На цей час ситуацію у цій сфері не можна вважати прийнятною. Зокрема, на протязі 2013 року до Нацкомфінпослуг надійшло 8 733 індивідуальних та колективних звернення громадян з усіх регіонів України та 936 звернень направлено через інші органи, установи та організації (рис. 4).

Основними проблемними моментами на ринку фінансових послуг, що надаються небанківськими інституціями є:

- додержання законодавства у сфері надання страхових послуг – 75,7 % (6 615 звернень) від загальної кількості звернень;

- надання кредитних послуг – 14,7 % (1 285 звернень) із загальної кількості;

- щодо врегулювання відносин з фінансовими компаніями та іншими фінансовими установами (541 звернення, або 6,2 %);

- щодо повернення коштів, вкладених у недержавні пенсійні фонди - 189 звернень, або 2,2 %.

Протягом останніх років вдалося досягнути суттєвого прогресу в питанні нормативного забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг. Зокрема, було прийнято:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України

від 31 жовтня 2012 р. № 867-р «Про схвалення Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012-2017 роки».

2. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 1026-р «Про схвалення Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні».

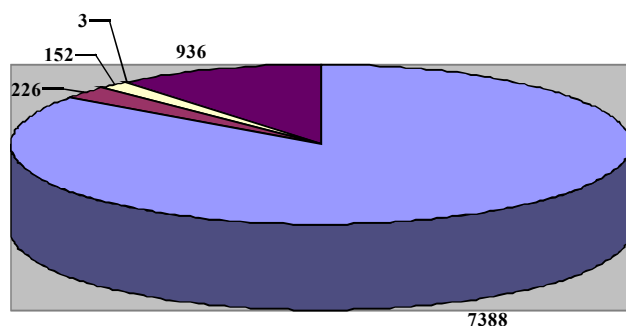
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 січня 2010 р. № 135-р. «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції захисту прав споживачів небанківських фінансових послуг в Україні».

Втім, слід визнати, що: по-перше, на шляху до практичного втілення розроблених заходів існують численні проблеми; по-друге, динамічність глобального середовища визначає доцільність актуалізації прийнятих положень.

У контексті подальших кроків на шляху до удосконалення системи захисту прав інвесторів в умовах подальшої інтеграції вітчизняного фінансового ринку у глобальний фінансовий простір слід зазначити:

- *по-перше*, удосконалення законодавства, що регламентує права споживачів та механізм їх захисту, шляхом приведення його у відповідність з європейськими стандартами та рекомендаціями ОЕСД є важливим та необхідним кроком, проте, як засвідчує накопичений досвід, просте «перенесення» зарубіжної практики на вітчизняні терени як правило не дає очікуваного ефекту;

- *по-друге*, впровадження передового світового досвіду обов'язкового залучення представників служб

■ Громадяни	■ Адміністрація Президента України	□ Секретаріат Кабінету Міністрів України
□ Верховна Рада України	■ Інші органи та установи	

Рис. 4. Структура звернень до Нацкомфінпослуг у 2013 році

Джерело: складено автором за даними Нацкомфінпослуг

фінансових уповноважених чи медіаторів до здійснення спроб урегулювання конфліктів матиме позитивний вплив на ринок у випадку, якщо в результаті вирішення конфлікту будуть дотримані всі права споживача фінансової послуги, а він сам володітиме достатнім рівнем фінансової грамотності;

■ *по-третьє*, численні пропозиції щодо «пом'якшення» валютного законодавства для спрямування інвестицій інституційних інвесторів у фінансові інструменти нерезидентів слід детально зважити. Звернемо увагу на той факт, що насамперед зусилля держави слід спрямувати на розвиток внутрішнього ринку цінних паперів, розширення кола інвестиційно привабливих інструментів на ньому;

■ *по-четверте*, заходи, спрямовані на підвищення фінансової грамотності населення слід реалізувати з врахуванням територіального поширення окремих фінансових інституцій, перспектив їх розвитку в тому чи іншому регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Статистика [Електронний ресурс]// Державна служба статистики України. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Назва з екрана.

2. Статистичний бюлетень [Електронний ресурс]// Національний банк України. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Назва з екрана.

3. Огляд ринків [Електронний ресурс]// Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.nfp.gov.ua>. — Назва з екрана.

4. Фондовий ринок [Електронний ресурс]// НКЦПФР. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua>. — Назва з екрана.

5. Ринок у цифрах [Електронний ресурс]// Українська асоціація інвестиційного бізнесу. Офіційний сайт. — Режим доступу: <http://www.uaib.com.ua>. — Назва з екрана.

REFERENCES

1. Statystyka [Elektronnyy resurs]// Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsiyyny sayt. — Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Nazva z ekrana.

2. Statystychnyy byuletен' [Elektronnyy resurs]// Natsional'nyy bank Ukrainy. Ofitsiyyny sayt. — Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Nazva z ekrana.

3. Ohlyad rynkiv [Elektronnyy resurs]// Natsional'na komisiya, shcho zdiysnyuye derzhavne rehulyuvannya u sferi rynkiv finansovykh posluh. Ofitsiyyny sayt. — Rezhym dostupu: <http://www.nfp.gov.ua>. — Nazva z ekrana.

4. Fondovyy rynek [Elektronnyy resurs]// NKTsPFR. Ofitsiyyny sayt. — Rezhym dostupu: <http://www.nssmc.gov.ua>. — Nazva z ekrana.

5. Rynek u tsyfrakh [Elektronnyy resurs]// Ukrayins'ka asotsiatsiya investytsiynoho biznesu. Ofitsiyyny sayt. — Rezhym dostupu: <http://www.uaib.com.ua>. — Nazva z ekrana.